

Sosyal dışlanma tehdidi altında Romanlar

08/07/2007

John Berger, 16. 02. 2005 tarihinde Open Democracy'de yayınlanan makalesinde, yoksulların duvarlarla örülü "konut"ları olmadığını yazar. "Konut"suz yoksulların, kendilerini büyüten annelerini, teyzelerini, büyükannelerini...

[BAŞAK EKİM AKKAN, ADULLAH KARATAY / GONCAGÜL GÜMÜŞ, BAŞAK EREL](#)

ohn Berger, 16. 02. 2005 tarihinde Open Democracy'de yayınlanan makalesinde, yoksulların duvarlarla örülü "konut"ları olmadığını yazar. "Konut"suz yoksulların, kendilerini büyüten annelerini, teyzelerini, büyükannelerini hatırlatacak "yer"leri vardır

(www.opendemocracy.net.) Roman mahallelerine adım attığınızda, Berger'ın betimlediği yoksulluk ile tanışırsınız. Koruyucu duvarlardan mahrum, yabancı gözlere seyirlik bu "yer"ler, doğaçlama bir yaşamı görünür kılar. Dışarıdan biri için "girilmez", "iş verilmez", "tehlikeli" olan Roman mahalleleri, yaşamın geçiciliğini ve belirsizliğini hissettiren derme çatma yüzleri ile her an yok olacakmış gibi durur. Oysa düğünleri, cenazeleri, ortalıkta koşuşturan çocuklarıyla, yaşam ısrarla devam eder Roman mahallelerinde... Zonguldak, Çanakkale, Batman ve Mardin (Nusaybin) illerinde Romanların yaşadığı sosyal dışlanmayı anlamaya yönelik gerçekleştirdiğimiz bir buçuk yıllık çalışma boyunca, bu "tehlikeli" mahalleler, insanlığımızdan utandıracak bir misafirperverlik ile ağırladı bizleri...

Türkiye'de son yıllarda gerek araştırmacıların, gerekse sivil toplum örgütlerinin yürüttüğü çalışmalar Romanların yaşadığı toplumsal sorunları görünür kılma eğiliminde. Romanların durumunun çok boyutlu yaşanan bir sosyal dışlanma sürecine işaret ettiği söylenebilir. Bu bağlamda, Romanlara yönelik sosyal politikalar üretebilmek için günbegün yaşanan yoksulluğu ve sosyal dışlanmayı anlamak önem kazanıyor.

Romanların yaşadığı yoksulluğun en temel göstergesi yaşam alanlarının elverişsizliği olarak karşımıza çıkıyor. Roman mahalleleri altyapı sorunları ve kötü konut yapılarıyla sakinleri için yetersiz bir yaşam alanı oluşturuyor. Şehrin kıyısında gettolaşan bu mekânlar, suçun ve kayıtdışılığın yuvası olarak görülüyor. Romanların sosyal dışlanma süreçlerinin, şehrin kıyısındaki "tehlikeli" mekânsallıklarıyla yakın bir ilişkisi var. Damgalanan mahalleler, bir süre sonra Romanların toplumsal katılımlarını engelleyen bir hal alıyor. Çanakkale'de Romanların yaşadığı Fevzipaşa mahallesinden olan Kudret, "Benim nüfus kağıdında Fevzipaşa yazıyor. Ben nereye gidersem gideyim, kimliğimi gördüğünde, hangi kıyafet ile olursam olayım, benden umudunu kesiyor, ilişkisini kesmek istiyor. Ya mal vermek istemiyor ya da işe almak istemiyorlar" diyor. Diğer yandan, Romanların yerleşim yerlerinin ciddi altyapı sorunları var. Örneğin, Zonguldak'ta Romanların yaşadığı İkinci Makas mahallesinde ortalama iki odalı evlerde barınan nüfus 10 ile 15 kişiye kadar çıkabiliyor. Evlerin birçoğunda aynı odanın mutfak, yemek odası, yatak odası ve banyo işlevini birarada gördüğü söylenebilir. Mahallelerde ara sokaklar geceleri aydınlatmadan yoksun. Çanakkale'de Romanların yoğun olarak yaşadığı Atatürk mahallesinde derme çatma tuğlalar, tahta, naylon ve tenekelerden yapılmış barınaklarda yaşayan mahalle sakinleri, yol, toplu taşıma, elektrik, su, kanalizasyon gibi temel hizmetlerden yoksun. Havanın kararması ile birlikte zifiri karanlığa bürünen mahallede aydınlanma mum ve "lüküs" diye adlandırılan ve tüp gazla çalışan lambalar ile

sağlanıyor. Evlerde elektrik olmaması, sağlık ve beslenme koşullarını da ciddi şekilde etkiliyor. Bir mahalle sakini, "Bugün pazardan bir şeyler aldık eve, iki gün sonra gel hepsi çöpte. Neden, dolap yok çünkü. Sıcaklar bastırdı, ekşiyip atıyoruz çöpe. İki tencere yemek yapsan sabaha kalmıyor çöpe atıyorsun, buzdolabımız yok ki koyalım" diyor.

Romanların yaşadığı yoksulluğun bir diğer göstergesi de ekonomik ve sosyal güvencesizlik. Hayatlarını çöp toplayıcılığı, hurdacılık, hammallık, ayakkabı boyacılığı, at arabacılığı ve müzisyenlik gibi işlerden kazanan Roman aileler için eve giren gelir her daim belirsiz. Romanlar "geben", "kıvırcık" diye adlandırdıkları toplumun diğer kesimlerinden farklarını bu bağlamda açıklıyorlar. "Onlar maaş görüyor, biz görmüyoruz" diye açıklıyor farklarını ayırtırmalı çöp toplayıcılığı ile geçinen Elif. Zonguldaklı Ferhat, "Roman'ın bir kuruluşta çalışmışlığının olmaması, emekliliğinin olmaması en acı yaşam öyküsüdür" diyor. Romanların, hemen tamamı hayatlarında "maaş", "sigorta" ve "emeklilik" gibi kavramlarla henüz tanışmamış.

İlkten terk mi?

Yaşamın belirsizliklerle dolu olduğu bir ortamda, çocukların günün ve geleceğin "güvencesi" olarak görülmesi Roman ailelerinde de göze çarpıyor. Roman çocukları aileleri ile birlikte çalışıyorlar ve aile gelirine katkıda bulunuyorlar. Mahallelerde çocuklar okuldan gelir gelmez boyaya ve karton toplamaya gönderiliyor. Ayrıca Roman çocukları arasında okulu terk etmenin yüksek olduğu, devamsızlığın sıkça görüldüğü, 3-4. sınıfa gelmiş çocukların hâlâ okuma yazma bilmediği gözlemleniyor. Diğer yandan, Roman aileler okulların talep ettiği eğitim masraflarını karşılayabilecek durumda değil. Zonguldak İkinci Makas mahalle sakini, tek çocuğunu okutabildiğini söylüyor: "Ötekileri okutamıyorum. Para yok. Ayakkabısını alsam, çorabını alamıyorum. Çorabını alsam ayakkabısını alamıyorum. Çantası desen öyle..." Birçok aile, okula gönderecekleri çocukları arasında seçim yapmak durumunda kalabiliyor. Romanların elverişsizlikler ve belirsizliklerle dolu yaşam koşulları, toplumdaki kopuş sürecini tetikliyor. Ekonomik, siyasi, kültürel ve mekânsal dışlanmayı içinde barındıran bu çok boyutlu sosyal dışlanma süreci aslında bir "vatandaşlık" sorunu olarak karşımızda duruyor. Vatandaşların içinde yaşadıkları toplum içerisinde erişim ve katılım kanallarının tıkanması ve bu bağlamda vatandaşlık haklarından yararlanamama durumu tam da bahsettiğimiz toplumdaki kopuş sürecinin esasını oluşturuyor. Son yıllarda sayıları hızla artan Roman dernekleri Romanların yaşadığı bu tür sorunları görünür kılmaya, Romanların temsiliyetini siyasal ve sosyal platformlara taşıma çabası içindeler, ki bu son derece önemli bir çaba.

Peki sosyal içerme mümkün mü? Sosyal politika ne yapabilir? Sosyal politikanın temel amacı, hiç şüphesiz, bireylerin toplumsal kaynaklara eşit biçimde erişimini sağlayacak sosyal alanı yaratmaktır. Yani, bugün sıkça dile getirilen, bireylerin sosyal olarak içerilmesini sağlamaktır. Romanların yaşadığı çok boyutlu sosyal dışlanmaya yönelik sosyal politikaların bütünselliği bu bağlamda önemli. Romanların mahalle temelli yaşamlarının devamlılığı sağlanmalı. Ancak, bu mahallelerin mekânsal olarak dışlanmış gettolara dönüşmesini engelleyecek koşulların oluşturulması da son derece ivedi. Bu bağlamda, mahallelerde fiziksel koşulların iyileştirilmesi yalnız başına etkili bir yöntem değil. Bir yandan fiziksel koşulları iyileştirirken diğer yandan da devletin okul, sosyal hizmetler ve sağlık kurumlarına mahallelinin erişimini sağlaması önem kazanıyor.

Bir diğer konu ise erişilebilir okul, sağlık, sosyal hizmetler, sosyal yardım sistemleri gibi sosyal kurumların içerici ve nitelikli olması. Keza, çoğu yerel yöneticinin Romanlara yaklaşımı damgalayıcı nitelikte. Kurum yöneticilerinin Romanlara yönelik önyargılı tavırları, bu damgalayıcı ve dışlayıcı ilişkiyi besleyebiliyor. Romanların sosyal kurumlarla ilişkisinin güçlendirici nitelikte olması, Romanlara yönelik sosyal politikalar geliştirirken öncelikli hale getirilmeli. Somut olarak, gerek Çanakkale gerekse Zonguldak ve Batman'da Roman mahallelerinde yerinde iyileştirmenin yapılması, mahallelere toplum temelli sosyal hizmetlerin götürülmesi, okulların çocukların okuldan kopmamalarını sağlayan, sosyal refahı

gözeten kurumlara dönüşmesi, ilk etapta yapılacak işler gibi görünüyor. Bütün bunların bir bütünlük içerisinde kent yaşamının ve beraber yaşama kültürünün esaslarına uygun olarak gerçekleştirilmesi ise son derece önemli.

BAŞAK EKİM AKKAN, ADULLAH KARATAY, GONCAGÜL GÜMÜŞ, BAŞAK EREL: Sosyal ve Kültürel Yaşamı Geliştirme Derneği (SKYGD)